

Бурковська А. В.,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Мікуляк К. А.,
магістр кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Миколаївський національний
аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна

ЕКОНОМІЧНА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості банківської конкуренції, тенденції розвитку банківської конкурентоспроможності, досліджено сучасний стан розвитку банківської системи України, особливості зміни банків за групами відповідно до чисельності активів. Проаналізовано у динаміці зміну кількості банківських установ, розраховано питому вагу іноземного капіталу у статутному капіталі банків, наведено концепцію «п'яти сил конкуренції» та передумови розвитку конкуренції у банківській системі України в умовах економічної глобалізації.

Ключові слова: активи; банк; банківська система; власний капітал; група банків; економічна глобалізація; зобов'язання; іноземний капітал; конкурентна позиція; конкурентоспроможність; «сили конкуренції».

Постановка проблеми. За сучасних умов глобалізація визначає стан світової економіки та впливає на фінансову політику країн, що активно долучаються до ринкових перетворень власної економіки, створює для кожної країни проблему конкуренції на світовому рівні. А це впливає і на розвиток банківської конкурентоспроможності.

Факторами, які впливають на докорінну зміну інтеграційного процесу капіталу банків України є новітні тенденції міжнародної економіки, які у глобальному масштабі стали основою виникнення монополістичних зв'язків. Результатом цього є поява транснаціональних банків з багатьма іноземними підрозділами у передових міжнародних фінансових центрах. Тому проблему підвищення конкурентоспроможності банків України можна вирішити шляхом більш детальних наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливу увагу питанням формування та розробки стратегії розвитку конкурентного середовища банків у своїх працях приділяють вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: А. Бачалов, Г. Бортніков [2], О. Васюренко, А. Дороговцев, В. Коваленко [4], Ю. Корнєєв [3], А. Нікітін, М. Портер [6] та ін.

Виділення раніше невіршених частин загальної проблеми. Питанням формування та розробки стратегії розвитку конкурентного середовища банків приділена значна увага багатьох вчених, але проблема підвищення конкурентних переваг банків України в умовах глобалізаційних процесів економіки розгляну-

та частково і потребує розширених наукових досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розв'язання підходів до забезпечення конкурентних переваг банків України за сучасних глобалізаційних процесів економічного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. На новітньому етапі розвитку банківської системи України, зміни, які відбуваються на світових фінансових ринках зумовлюють особливості конкуренції банків. Ускладнення та підвищення інтенсивності форм конкуренції між фінансовими посередниками грошового ринку виступає однією із основних її характеристик.

Банківська конкуренція – це явище, яке відбувається у процесі суперництва банків та інших кредитних інститутів, під час якого вони прагнуть забезпечити для себе стабільний стан на ринку кредитів і банківських послуг [2]. На думку Ю. Корнєєва [3], банківська конкурентоспроможність – це суперництво між учасниками ринку банківських послуг, що характеризується високим рівнем конкуренції.

Ми погоджуємось з думкою В. Коваленка [4], що, досліджуючи суть конкурентоспроможності банків, необхідно відрізнити класичну конкуренцію товаровиробників від конкуренції між банківськими установами. На основі даного твердження можна виділити такі характерні риси банківської конкуренції:

– об'єктом конкуренції є банківські ресурси, які створено банком для здійснення операцій;

- банк на ринку фінансових послуг може виступати як продавцем, так і покупцем;
- реалізація банківських фінансових послуг може здійснюватись одним банком без участі посередників;
- діяльність банків суворо регулюється НБУ;
- конкурентна боротьба банків відбувається як між банківськими, так і між небанківськими фінансовими інститутами [2].

На думку М. Портера [6], характер конкуренції в будь-якій сфері діяльності визначається множиною факторів, які формують «сили конкуренції». Концепція «п'яти сил конкуренції» розкриває основні якісні та кількісні елементи прояву конкуренції.

Збільшенням кількості конкурентів на ринку визначає кількість та співвідношення конкурентних сил на ринку .

Розглянемо чотири групи банків [6]:

- першу групу складають банки, що мають невеликі іноземні відділення, на які припадає незначна частка прибутків. Такі відділення фінансують торговельні угоди та підтримують обмежені кореспондентські відносини з іншими банками;

- до другої групи відносяться банки, прибуток від міжнародних операцій яких становить від 10 до 55%, але статусу міжнародного конкурентоспроможного банку вони не одержують, і мають підпорядковуватись головному офісу, виконуючи оптові валютно-кредитні операції;

- міжнародні банки, які є транснаціональними банківськими угрупованнями, входять до третьої групи, на міжнародному ринку фінансових послуг прибуток від операцій яких займає 25–35 % від прибутку банку. Дохід на вкладений за кордоном капітал є головним показником у стратегії даного банку. Зазначена група банків виступає у якості визначених лідерів під час створення міжнародних консорціумів банків та організації фінансування;

- до четвертої групи – належать глобальні банки, стратегією діяльності яких є потенційний прибуток певного ринку незалежно від його місця розташування, одержання конкурентних переваг на даному ринку та більш вигідні угоди для конкретного кола клієнтів.

Щодо комерційних банків України, то вони поділяються на групи в залежності від величини активів. Станом на 31.12.2015 р. розподіл банків на групи відбувався наступним чином: I група містила банки, з часткою активів більше 0,5 % активів банківської системи; до II групи належали банки, частка активів яких складала менше 0,5 % активів банківської системи; III група була представлена банками з державною часткою, в яких держава володіла часткою понад 75 %; до IV групи відносились банки іноземних банківських груп (банки, власниками контрольних пакетів акцій в яких були іноземні банківські установи) [7].

Розглянемо кількість банків за групами в Україні у динаміці (таблиця 1).

Згідно з даними таблиці 1 можна помітити скорочення банків II та IV груп у 2015 р. порівняно з попередніми роками, відповідно на 1 та 27 одиниць. Причиною такого скорочення є складна економічна ситуація в державі та нестабільність валютної політики. Щодо інших двох груп, то банків I групи у 2015 р. порівняно з 2014 р. стало на 1 більше, а банки III групи збільшилися на 10 одиниць. Підвищення конкуренції у банківській сфері України та розвиток банківських інновацій, спричинили прискорення процесу капіталізації банківської системи. Активи та зобов'язання I групи банків України починаючи з 2010 р. мають тенденцію до зростання і займають найбільшу питому вагу у структурі активів та зобов'язань банківської системи України. Питома вага даних показників у досліджуваному періоді знаходиться в межах від 60 до 75 %. Активи та зобов'язання II групи зростають до 2014 р., і займають 14-20 % у структурі активів та зобов'язань банків. Щодо IV групи, то її активи і зобов'язання займають найменшу питому вагу, внаслідок входження до неї великої кількості неплатоспроможних банків та банків, у яких введено тимчасову адміністрацію. Власний капітал банків України коливається кожного року в результаті того, що кількість банків по групам змінюється, внаслідок переходів деяких банків до інших груп, банкрутств та ліквідації.

Таблиця 1

Динаміка кількості банків в Україні за групами станом на 01 січня 2008-2015 рр., одиниць

№	2010 р.		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.		2015 р.	
Кількість банків за групами, одиниць на початок року												
I	18		17		17		15		15		16	
II	19		22		19		20		20		19	
III	21		21		22		25		23		33	
IV	124		116		118		116		122		95	
Σ	182		176		176		176		180		163	
Активи банків України (станом на 01 січня)												
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
I	606 250,00	69,4 1	628 7 85,60	66,74	705 449,00	66,91	716 233,40	63,54	821 585,5 0	64,31	961 092,80	72,99
II	138 333,70	15,8 4	170 328,60	18,08	155 635,80	14,76	194 678,70	17,27	221 891,2 0	17,37	190 154,50	14,44
III	57	6,53	59	6,35	81	7,78	101	9,01	103	8,09	98	7,49

	033,30		806,00		974,10		505,40		306,40		660,80	
IV	71 832,60	8,22	83 163,70	8,83	111 213,40	10,55	114 761,80	10,18	130 725,60	10,23	66 809,70	5,07
Σ	873 449,60	100	942 083,90	100	1054272 ,30	100	1127179 ,30	100	12775 08,70	100	1 316 717,80	100
Зобов'язання банків України (станом на 01 січня)												
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
I	524 865,50	69,6 8	537 299,10	66,8	603 658,80	67,16	611 848,60	63,94	709 082,60	65,36	850 859,70	72,81
II	122 832,80	16,3 1	149 895,20	18,64	132 484,40	14,74	163 461,40	17,08	179 605,10	16,55	175 024,60	14,98
III	46 937,70	6,23	51 430,70	6,39	72 146,00	8,03	90 039,50	9,41	90 332,20	8,33	88 400,20	7,56
IV	58 606,00	7,78	65 733,90	8,17	90 496,10	10,07	91 633,60	9,58	105 889,90	9,76	54 370,80	4,65
Σ	753 242,00	100	804 358,90	100	898 785,30	100	956 983,10	100	1 084 909,80	100	1168 655,30	100
Власний капітал банків України (станом на 01 січня)												
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
I	81 384,50	67,7	91 486,60	66,43	101 790,20	65,47	104 384,80	61,33	112 502,90	58,41	110 233,10	74,45
II	15 501,00	12,9	20 433,50	14,84	23 151,40	14,89	31 217,30	18,34	42 286,10	21,96	15 130,00	10,22
III	10 095,50	8,4	8 375,30	6,08	9 828,10	6,32	11 466,00	6,74	12 974,20	6,74	10 260,60	6,93
IV	13 226,60	11	17 429,80	12,66	20 717,30	13,32	23 128,20	13,59	24 835,70	12,9	12 438,90	8,4
Σ	120 207,60	100	137 725,20	100	155 487,00	100	170 196,30	100	192 598,90	100	148 062,60	100

Джерело: побудовано автором на основі даних [8]

Внаслідок значних обсягів докапіталізації ряду банківських установ у структурі власності банківської системи України відбулися перегрупування.

Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду платіжних систем визначив нові критерії для окремих груп банків на 2016 рік. Про це йдеться в рішенні Комітету від 31 грудня 2015 року № 657 [7]. Згідно документу, передбачені такі групи:

– Банки з державною часткою (в яких держава володіє часткою понад 75 %);

– Банки іноземних банківських груп (банки, власниками контрольних пакетів акцій в яких є іноземні банківські установи);

– Група I (банки, частка активів яких більше 0,5 % активів банківської системи);

– Група II (банки, частка активів яких менше 0,5 % активів банківської системи)[7].

Детальніше ці зміни відображені на рисунку 1.

Примітка. 1 – банки з державною часткою, 2 – банки іноземних банківських груп, 3 – група I, 4 – група II.

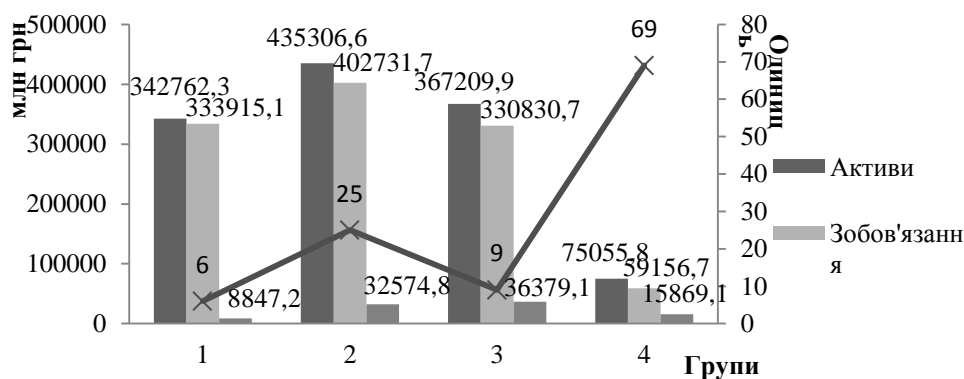

Рис. 1. Вартість активів банківської системи України у національній та іноземній валюті та кількість банків за групами станом на 01 січня 2016 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [8]

Дані рисунка 1 свідчать про те, що найбільша частина активів та зобов'язань станом на 1 січня 2016 р. зосереджена у групі банків іноземних банківських груп, а найменшу частину займають банки II групи, в яких необхідно запровадити тимчасову адміністрацію задля рятування банку від фінансово-небезпечної ситуації, стабілізацію та повернення довіри вкладників і клієнтів до банку з метою відновлення його нормальної роботи.

Слід зазначити, що еволюція в банківській сфері розвинених країн походить від установ з елементами транснаціональних банків з глобальною операційною стратегією.

Для визначення критеріїв, які допоможуть забезпечити конкурентоспроможність банків України потрібно відштовхуватись від того, що глобальні банки залишають за собою конкурентні переваги, що дасть можливість створити інтегровану внутрішньобанківську систему хеджування ризиків, виробити незалежну стратегію зростання та забезпечити міжнародний підхід до інформаційного забезпечення.

За швидкого зростання ринку попит постійно задовольняє пропозицію, саме це дає економічним суб'єктам можливість отримувати більші прибутки, не перешкоджаючи інтересам конкурентів.

Стан банківського сектору та рівень конкуренції на ньому обумовлюють активність процесів злиття і поглинання серед учасників банківського ринку. Конкурентоспроможність банківського сектору формується за допомогою показників кількісної структури

банківського сектору, рівнів його конкуренції та показників ефективності функціонування.

Говорячи про банківські послуги, слід зазначити, що їх диференціація відбувається в результаті надання їм характеристик, які відрізняються від аналогічних продуктів інших банків. Конкуренція на ринку буде більшою, якщо послуги конкурентів майже не будуть відрізнятися.

Наступним елементом конкуренції є ступінь доступності ринкової інформації. Доступність та прозорість інформації про конкурентів являється чинником посилення конкуренції. Сучасна економічна інформація здебільшого легкодоступна. 95 % даних, що цікавлять, можна знайти у спеціальних журналах, наукових працях, звітах. Останні 5 % інформації надають можливість отримати або утримати конкурентні переваги, порівняно з конкурентом або супротивником. Дана інформація є конфіденційною, в якій криється «секрет» або «таємниця майстерності».

Останньою «силою конкуренції» [6] є вихідні бар'єри, серед яких: великі втрати при ліквідації діяльності, необхідність списання великих інвестицій, небажана втрата позитивного іміджу. На основі ситуації, яка склалась в банківській системі України відносно притоку іноземного капіталу, вважаємо за доцільне встановити вихідні бар'єри і для іноземних банків, які припиняють свою діяльність з метою запобігання вивезенню банківського капіталу

Розглянемо динаміку зміни кількості банків з іноземним капіталом в Україні (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка зміни кількості банків з іноземним капіталом станом на 01 січня 2010–2016 рр. в Україні, одиниць

Назва показника	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість банків з іноземним капіталом, одиниць на початок року							
Кількість діючих банків	182	176	176	176	180	163	117
з них: з іноземним капіталом	51	55	53	53	49	51	41
у т. ч. зі 100 % іноземним капіталом	18	20	22	22	19	19	17

Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35,8	40,6	41,9	39,5	34	32,5	43,3
Кількість банків з іноземним капіталом, одиниць до попереднього року							
Кількість діючих банків	-2	-6	0	0	4	-17	-46
з них: з іноземним капіталом	-2	4	-2	0	-4	2	-10
у т. ч. зі 100 % іноземним капіталом	1	2	2	0	-3	0	-2
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, в.п	-0,9	4,8	1,3	-2,4	-5,5	-1,5	10,8

Джерело: побудовано автором на основі даних [8]

Підводячи підсумки проведених розрахунків можна сказати, що з 2014 р. починає зменшуватись кількість діючих банків. Так, у 2015 р. вона зменшилась на 17 одиниць порівняно з 2014 р., а у 2016 р. змен-

шилась ще на 46 одиниць, що свідчить про суттєве погіршення ситуації у банківській системі України.

Детальніше ці зміни представимо у вигляді діаграми (рис. 2).

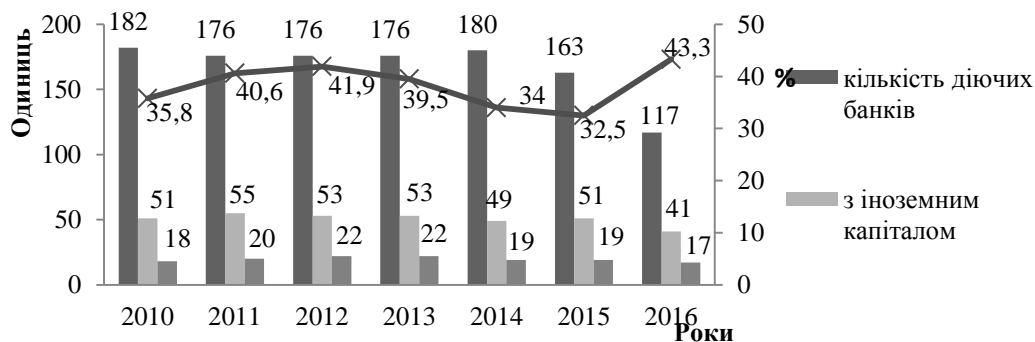

Рис. 2. Кількість банків з іноземним капіталом станом на 01 січня 2010– 2016 рр. в Україні, одиниць

Джерело: побудовано автором на основі даних [8]

На основі даних рисунка 2 можна помітити, що кількість банків з іноземним капіталом у 2016 році зменшилась на 8 одиниць порівняно з 2014 р. та на 10 порівняно з 2015 роком. Банки зі 100 % іноземним капіталом скоротились з 19 до 17 одиниць. Таким чином, іноземний капітал займає дедалі меншу частку у банківській системі України. Про це свідчить частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, яка з 2012 до 2015 рр. зменшувалась, а на початок 2016 р. зросла порівняно з 2015 р. на 10,8 в.п. Зменшення ролі іноземного капіталу негативно впливатиме на розвиток банківської системи, внаслідок посилення міжбанківської конкуренції. Скорочення банків з іноземним капіталом негативно впливає на притік іноземних інвестицій в Україну та звужує ресурсну базу соціально-економічного розвитку держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Варто зауважити, що в цілому банківська конкуренція в Україні розвивається і стає більш жорст-

кою, хоча цей процес як у регіональному розрізі, так і серед самих банків, залежно від їх величини та резидентності співзасновників, є нерівномірним. Вирішувати цю проблему необхідно на державному рівні, адже забезпечити рівність перед законом усіх суб'єктів банківської діяльності і дотримання ними вимог законодавства та правил здорової, економічно й соціально ефективної конкуренції є однією з ознак цивілізованого європейського суспільства. Оцінити і забезпечити конкурентоспроможність банків можна лише завдяки визначенню меж конкурентного ринку та складу діючих на ньому конкурентів. При цьому необхідно враховувати вплив процесів глобалізації економічного середовища через: адаптацію українського законодавства до законодавства Європейського союзу, присутність українських банків на території інших держав шляхом створення філій, дочірніх банків та представництв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітичний огляд банківської системи України [Електронний ресурс] / Національне рейтингове агентство «Рюрік» // – К. : Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_1_kv_2016.pdf.
2. Борнтіков Г. А. Конкурентоспроможність банків України в умовах лібералізації ринків фінансових послуг / А. Г. Борнтіков // Вісник Національного банку України. – 2013. – №. 11. – С. 14–17.
3. Корнєєв Ю. В. Забезпечення конкурентоспроможності банківської системи України / Ю. В. Корнєєв // Академічний огляд. – 2012. – № 10. – С. 89– 95.
4. Коваленко В. В. Методологічні підходи до створення й розвитку конкурентного середовища на ринку банківських послуг України / В. В. Коваленко // Фінанси України. – 2013. – № 10. – С. 87– 99.

5. Пацера М. Міжнародна банківська конкуренція: погляд науковців [Електронний ресурс] / М. Пацера // Вісник Національного банку України. – 2013. – № 7. – С. 31– 33. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ Vnbu_2013_7_12.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnbu_2013_7_12.pdf)
6. Портер М. Конкуренція/ М. Портер // Підручник. – К. : Вільямс – 2005. – 610 с.
7. Рішення Комітету з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем від 31 грудня 2015 року № 657 – [Електронний ресурс] / Національний банк України // – К. : Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=25852020&showTitle=true
8. Фінансова звітність банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України // – К. : Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/pubish/category?cat_id= 64097.

**А. В. Бурковская,
Е. А. Микуляк,**

Николаевский национальный аграрный университет,
г. Николаев, Украина

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ БАНКОВ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены особенности банковской конкуренции, тенденции развития банковской конкурентоспособности, исследовано современное состояние развития банковской системы Украины, особенности изменения банков по группам в соответствии с численностью активов. Проанализированы в динамике изменения количества банковских учреждений, рассчитан удельный вес иностранного капитала в уставном капитале банков, приведена концепция «пяти сил конкуренции» и предпосылки развития конкуренции в банковской системе Украины в условиях экономической глобализации.

Ключевые слова: активы; банк; банковская система; собственный капитал; группа банков; экономическая глобализация; обязательства; иностранный капитал; конкурентная позиция; конкурентоспособность; «силы конкуренции».

**A. V. Burkovska,
K. A. Mikuliak,**

Mykolayiv National Agrarian University,
Mykolayiv, Ukraine

ECONOMIC GLOBALIZATION AS A FACTOR INCREASING THE COMPETITIVENESS OF UKRAINIAN BANKS

In the article the features of banking competition, trends in the banking competitiveness, the current state of the banking system of Ukraine, especially the change of banks into groups according to the number of assets, are considered. The analysis in the dynamics of change in the number of banks is held, the share of foreign capital in the authorized capital of banks is calculated, and the concept of «five competitive forces» and preconditions for the development of competition in the banking system of Ukraine in conditions of economic globalization is given.

Key words: assets; bank; banking; equity capital; group of banks; economic globalization; liabilities; foreign capital; competitive position; competitiveness; «strength of competition».

Рецензенти: **Горлачук В.В.**, д. е. н., професор;
Кузьменко О.Б., д. е. н., професор.